

Asbestverwijdering uit monumenten: twee werelden bijeen brengen

'Het zijn twee unieke producten', sprak dagvoorzitter Jos van de Zande donderdagmiddag 7 maart in het Provinciehuis van Gelderland, 'monumenten en asbest. Beide met uitzonderlijke kwaliteiten. En beide als grote onbekenden voor elkaar'. 'Kennis is macht', vervolgde Van de Zande, 'en vanmiddag gaan we beide werelden met elkaar in contact brengen en waar nodig verzoenen'. Van de Zande leidde een drukbezochte kennisbijeenkomst die ERM samen met Nederland Monumentenland verzorgde. Aanleiding voor de bijeenkomst is de constatering dat de aanwezigheid van asbest in monumenten tot hoge kosten en vertragingen in de aanpak van de restauratie leidt. Kan dat niet beter?

Asbest, hoe gevaarlijk is het?

Asbest is een 'hot item', want: hoe gevaarlijk is het nu? Een enkele dagen voor de bijeenkomst [gepubliceerd rapport](#) betoogt dat wonen en werken in een huis met asbest en het verwijderen van asbestdaken veel minder risico's opleveren dan tot nu toe werd gedacht. Niet alleen zijn de risico's veelal verwaarloosbaar, ook beschermingsmiddelen zijn niet noodzakelijk, wordt in het rapport gesteld. De kranten stonden er bol van en een dag eerder was asbest ook onderwerp van debat in de Tweede Kamer. Ja, asbest kan heel gevaarlijk zijn, met name spuitasbest.

Maar asbest zit werkelijk overal, is in onvoorstelbaar veel producten verwerkt en hoeft gelukkig niet altijd verwijderd te worden – zolang de gezondheid geen gevaar loopt. Dat betoogden de verschillende sprekers die de zaal eerst plenair en later ook in parallelsessie een groot aantal voorbeelden van toepassing en verwijdering lieten zien.

Inleider Henk Onderstal, directeur van KOVA, bepleitte vooral het GBV-principe, 'het Gezond Boeren Verstand principe'. Hij ging allereerst ver terug in de geschiedenis, tot de Griekse priesters, die asbest al in dekens verwerkten om zich te beschermen tegen de kou. Na de Tweede Wereldoorlog werd tijdens de wederopbouw asbest op grote schaal toegepast, onder andere voor brandwering, isolatie, waterkering, afwerking, decoratie, systemen en installaties, bekisting, dilatatie en vloerversterking.

Onderstal gaf voorbeelden van manieren om asbest te herkennen en waar asbest zoal verdacht kan zijn. 'Er zijn ruim 3500 verschillende asbesthoudende toepassingen op de Nederlandse markt gebracht', vertelde hij. Asbest is gevaarlijk als het bloot staat aan beschadiging en verwerking en kan verspreiden.

'Gevaarlijk zijn asbestvezels die langer zijn dan 5 µm, dunner zijn dan 3 µm en een lengte - dikte verhouding hebben groter dan 3:1.'

Asbest zit overal, maar hoeft niet altijd weg

Willem Post van Green House benadrukte daarna hoe belangrijk de kennis is over de aanwezigheid van asbest. Ook in monumenten (constructies, bouwmaterialen, installaties) is asbest op allerlei plaatsen te vinden. Het verwijderen betekent een enorme aanslag op de monumentale waarden. Verwijdering van asbest is overigens niet wettelijk verplicht (behalve bij daken met asbest dat aan de buitenlucht bloot staat). 'Niet dat alle asbest weg moet, maar zorg ervoor dat je weet waar het zit, en zorg dat je afdekt en inpakt zodat er niemand bij kan. En dat er een asbestbeheersplan komt'. Dat is ook, gaf hij, 'essentieel ook voor een Meerjaren Onderhoudsplan, zodat je weet wat je mogelijk de komende jaren staat te wachten'. Waar asbest zo is verwerkt dat er geen kans op schade voor de gezondheid is, adviseert Willem Post dat te laten zitten. 'Ga er ook maar van uit dat je nooit alle

asbest kunt vinden'. In een asbestbeheersplan worden de resultaten van de uitgevoerde onderzoeken of de actualisaties van eerdere inventarisaties opgenomen. Daar worden gebruiksfunctie en onderhoudsplannen aan gekoppeld. Daarop wordt het beheersplan opgesteld. In dat plan moeten onder andere ook voorzieningen en maatregelen worden opgenomen, zodanig dat gebruikers en bezoekers het gebouw veilig kunnen gebruiken of bezoeken zonder risico op blootstelling aan asbestvezels. In een asbestbeheersplan staan taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de eigenaar, beheerder, onderhoudsdienst, maar ook die van gebruikers/bezoekers beschreven,' aldus Willem Post.

Ervaringen in panel

Een panel, bestaande uit Walter de Koning, directeur stichting ERM, Arno Boon, directeur Boei en Willem Post, discussieerden vervolgens onder leiding van Marlo Reeders, directeur Nederland Monumentenland. Marlo trapte met haar eigen ervaringen af, toen zij nog directeur was van de Grote Kerk Naarden. De blijdschap die ze had toen de Bankgiroloterij een bijdrage toezegde in de restauratie van het dak, sloeg om in treurigheid toen kort daarna de resultaten van een asbestonderzoek werden gepresenteerd. De sanering vergde een groot deel van de beschikbare financiën. Ook Arno Boon kon ruimschoots putten uit eigen ervaringen, zoals dat inventarisaties door asbestadviesbureaus hem al veel meer hadden gekost dan de daadwerkelijke saneringen. In discussie met de zaal bleek hoezeer de eerder die middag geschetste verschillende werelden van elkaar verwijderd zijn. Betoogd werd dat een inventarisatie wordt gedaan in het licht van een actieplan. Het helpt dan niet als de plannen niet concreet genoeg zijn of wijzigen zonder de inventarisatie te actualiseren. Het deed Walter de Koning vaststellen dat de asbestsector zich aangesproken voelt, maar dat dit ook voor de monumentensector zou moeten gelden. 'We willen en moeten steeds meer van een monument weten, bijvoorbeeld in verband met herbesteding of verduurzaming van het gebouw. Kennis over de aanwezigheid van asbest hoort daarbij. Maar inventariseren van asbest betekent niet automatisch verwijderen van asbest. Daar zit een stap tussen: nadenken over gebruik van de ruimte en risico's van het asbest. Verwijder niet meer dan nodig'. Verder benadrukte hij dat je van een asbestsaneerder geen uitgebreide monumentenkennis moet verwachten. 'Als je monument je lief is, zorg dan dat je mensen die het werk uitvoeren mee neemt in wat belangrijk is. Maak ze enthousiast.' Marlo Reeders bevestigde dit: 'Koffie drinken met de medewerkers van het saneringsbedrijf was erg effectief.'

Arno Boon verwees naar het asbestrapport en het debat in de Tweede Kamer. Hij vond het jammer dat de asbestregels door de sector zelf worden vastgesteld en bepleitte meer openheid en ruimte voor innovatie in technieken voor inventarisatie en verwijderen van asbest. Hij suggereerde de aanwezige asbestbedrijven na te denken over een 'monumenten predicaat'. Vanuit het publiek werd ook aandacht gevraagd voor ornamenten van asbest die een cultuurhistorische waarde hebben. Deze moeten niet in een 'nieuwe beeldenstorm' verloren gaan. Er werd ook op gewezen dat er in het verleden nog veel meer bouwmaterialen zijn gebruikt waarvan we nu wel weten dat we daar veel voorzichtiger mee om moeten gaan. Bijvoorbeeld, loodwit, chroom-6 en glaswol. We moeten steeds kijken of we die wel verwijderen of (deels) kunnen laten zitten.

Van links naar rechts: Arno Boon, Willem Post, Walter de Koning en staand Marlo Reeders

Combineren van kennis

In twee rondes konden de deelnemers daarna verschillende parallelsessies bijwonen. Cock van Santen van het gelijknamige adviesbureau ging onder meer in op enkele praktijkvoorbeelden bij het verwijderen van asbest uit monumenten. Hij benadrukte de noodzaak van het combineren van kennis van asbest met die van monumentale constructies. 'Anders wordt er veel meer kapot gemaakt dan nodig is' zei hij. 'Belangrijk is dat het onderzoek wordt uitgevoerd door ervaren DIA's met (bouwkundige) kennis en knowhow van monumentale panden. Dat voor elk monument de aanpak verschillend kan en moet zijn. Dat de inzet van materiaal / materieel per project wordt bepaald en afgestemd met de opdrachtgever. Dat er speciale tools wordt gebruikt, zoals multi-tools, boormachines / endoscopen, spiegels voor moeilijk bereikbare hoeken en ruimten. En dat gedemonteerde monumentale items worden gemarkeerd en genummerd en bij opslag wordt rekening gehouden met temperatuur en vocht.'

Coen Lagerwey, eigenaar ASB Sanering Veenendaal en voorzitter van de VVTB, de branchevereniging van saneerders, en Ron Spaan, erfgoedadviseur, gingen in hun parallelsessie in op een groot aantal praktijkvoorbeelden van asbestsaneringen in monumenten. Lagerwey adviseerde om altijd een saneerder te selecteren die daadwerkelijke ervaring heeft met monumentale panden. Hij gaf voorts mee in een aanbesteding criteria te benoemen waaraan de saneerder moet voldoen, te vragen om referentieprojecten, van tevoren duidelijke afspraken te maken omtrent de gewenste kwaliteit en het opleveringsniveau.

Ron Spaan toonde onder andere als voorbeeld een 73 jaar niet bewoond landhuis uit de periode 1850 en 1921 dat nu wordt gerestaureerd. Bij de eerste asbestinventarisatie werd geen asbest aangetroffen. Tijdens de planuitwerking kwam er toch asbestverdacht materiaal tevoorschijn. De tweede asbestinventarisatie bracht ernstige verontreiniging met asbest aan het licht. Hij benadrukte hoe belangrijk onderzoek, kennisopbouw en kennisuitwisseling is. 'Benoem bijvoorbeeld in het saneringsplan niet alleen de volgorde in de aanpak van sanering en planning, maar ook de waardevolle elementen. Maak afspraken over documenteren en opslaan. En over de communicatie tijdens de sanering. Leg bijvoorbeeld alles wat gebeurt vast op foto, film en tekeningen.'

Geen subsidies voor asbestsaneringen in monumenten

In de derde parallelsessie ging Sebastiaan Lagendaal, hoofd facilitaire zaken en veiligheid van de Nieuwe Kerk en de Hermitage Amsterdam, met name op de financiële kant van een asbestsanering in, in dit geval van de Nieuwe Kerk. De saneringskosten bedroegen € 166.660,-, maar daarnaast had de kerk ook inkomstenverlies door een vier weken durende sluiting. Dat bracht het totaal van de rekening op € 230.660.

De financiering van de sanering was een groot probleem. De reguliere subsidiemogelijkheden voor monumenten sluiten kosten van een asbestsanering uit. En ook voor andere subsidies viel de kerk tussen wal en schip, vertelde hij. 'De gemeente Amsterdam heeft geen asbestsubsidies. De Provincie Noord-Holland stelde dat de kerk geen agrarische bestemming heeft, het asbest niet in het dakbeschoot zit en dat PV-panelen niet mogelijk zijn. De kerk valt dus buiten de bestaande uitvoeringsregelingen. Het Rijk, (RVO, InfoMil) verstrekt alleen subsidie op asbestdaken die in contact staan met de buitenlucht, zoals asbestgolfplaten of asbestdakleien. Alle andere asbesthoudende toepassingen die gelijktijdig worden gesaneerd, waaronder dakbeschoot, gevels, wanden of losliggend materiaal, komen niet in aanmerking'. Dus op zoek naar geld, vervolgde hij. 'Praten, praten en nog eens praten. Met de Protestantse Kerk Amsterdam, toch weer met de gemeente Amsterdam, met particuliere fondsen, opnieuw met de provincie en met de RCE. Die laatste kwam gelukkig over de brug, en ook alsnog de gemeente. Een half jaar na de oplevering van de sanering waren alle kosten gedekt. Directeur blij, bestuur blij.' Asbest is in grote hoeveelheden en in alle kerken aanwezig. Dat er voor dit project alleen met veel inspanning een oplossing is gevonden, onderstreept de noodzaak om een structurele financiële oplossing te vinden.

Provinciehuis

De bijeenkomst werd afgesloten met een excursie door het provinciehuis van Gelderland, een monument dat inmiddels een asbestsanering heeft ondergaan. Tijdens de excursie werd verteld over de ervaringen met de inventarisatie en sanering van het asbest in het provinciehuis.